

De zegen in het Dienstboek (1) Roerende en onroerende goederen

De bovenstaande titel doet misschien denken aan een makelaar in roerende of onroerende goederen, maar de woorden zijn ontleend aan het nieuwe DIENSTBOEK – een proeve, dat als tweede deel in december 2004 gepresenteerd is binnen de Protestantse Kerk in Nederland. Drie trefwoorden geven de inhoud aan: Leven, Zegen en Gemeenschap. Het onderwerp ‘zegen’ staat sinds enige tijd sterk in de aandacht in kerkelijke kring, ook bij ons. Dat komt door een cursus als ‘Zegenend helpen’, door de Healing Ministry in Engeland en de doorwerking ervan in de Alphacursus. Ook over het bidden onder handoplegging wordt onder ons steeds meer nagedacht. Mogen ouderlingen en gemeenteleden zegenen? Het is mijn bedoeling in drie artikelen aandacht te vragen voor dit onderwerp.

Middeleeuwen

In de geschiedenis van het protestantisme heeft het thema zegenen weinig aandacht gekregen. Slechts incidenteel, zoals bij een huwelijk, konden mensen een persoonlijke zegen ontvangen. Aan het einde van de Middeleeuwen was een praktijk gegroeid, waarbij het mogelijk was alles en iedereen te zegenen. En oud rituelenboek vermeldt niet minder dan 177 verschillende zegeningen. De reformatoren hebben deze middeleeuwse uitwassen afgewezen. Dit komt tot uiting in het klassieke avondmaalsformulier, waar in de lijst van openbare zonden staat: ‘alle tovenaars en waarzeggers, die vee of mensen, mitsgaders andere dingen zegenen, en die aan zulke zegening geloof hechten’. In de hertaling in ditzelfde Dienstboek is het woord ‘zegenen’ vervangen door ‘magisch toewijden’. Tevens kan vermeld worden dat de middeleeuwse zegeningen gewoonlijk in het Latijn uitgesproken werden en de handelingen dus al gauw magisch misverstaan werden. De reformatoren zijn dus terecht zeer kritisch geweest naar het veel voorkomende zegenen.

Luther stelt in zijn commentaar op de Galatenbrief dat de zegen niets anders is dan de belofte van het evangelie. De zegen wordt bijgevolg niet over mensen uitgesproken, maar tot mensen gericht. Dit houdt in dat bij een zegening degenen die gezegend worden lichamelijk aanwezig moeten zijn, terwijl dit bij een voorbede geen voorwaarde is. De consequentie hiervan is, dat slechts mensen die in de kerk aanwezig zijn, aan het eind van de dienst gezegend kunnen worden. De gewoonte van diverse predikanten om de zegen uit te breiden tot ‘allen die bij u horen’ of ‘allen die u deze week zult ontmoeten’, is dan niet meer mogelijk.

Wat is een zegen?

Volgens het Dienstboek is de zegen niet slechts het uitspreken van een belofte, maar in de zegening voltrekt zich de belofte van het heil. Door het uitspreken van de zegen gebeurt er iets aan en met mensen. Het laat zich vergelijken met de rol van de ambtenaar van de burgerlijke stand bij een huwelijksvoltrekking. Met het uitspreken van de zin ‘dan verklaar ik, als ambtenaar van de burgerlijke stand, in naam der wet, dat *N* en *N* voor de echt aan elkaar verbonden zijn’ wordt het huwelijk voltrokken. In soortgelijke zin wordt met het uitspreken van de zegen de zegen geschonken. De zegen overstijgt het karakter van een vrome, maar wellicht vergeefse wens, aangezien de zegen van God zelf afkomstig is en Hij ervoor garant staat dat Zijn woord in vervulling gaat. De zegen is niet op één lijn te stellen met het gebed, de woordverkondiging of de sacramenten. Ook al zijn er een aantal overeenkomsten aan te wijzen, de zegen is van een geheel eigen orde (p. 409).

Het woord 'zegen' komt in de Bijbel op diverse manier voor: ten eerste als taalhandeling: de zegen uitspreken. Tevens als de werkzame tegenwoordigheid van God: God-met-ons. Ten derde als het goede dat uit Gods heilzame toenadering en tegenwoordigheid voortvloeit. Ook tastbare zaken als brood, schapen, geld, kinderen kunnen ervaren worden als een geschenk uit de hemel en daarom worden aangeduid als zegen. In het zegenrijke handelen van de Eeuwige kunnen volgens het Dienstboek vier aspecten onderscheiden worden: de zegen maakt heel, de zegen geeft kracht, de zegen biedt bescherming en de zegen sticht gemeenschap.

Mensen en voorwerpen?

Gezien de aard van de zegen is het niet verwonderlijk dat Gods zegeningen vrijwel altijd mensen betreffen. Bij de schepping worden ook dieren gezegend. Eenmaal wordt vermeld dat het veld gezegend wordt, maar het is de duidelijk dat de opbrengst van het veld mensen ten goede komt. God zegent de sabbat, en wel omdat de sabbat gemaakt is om de mens. Hij zegent de woning van de rechtvaardigen, het gewas en het voedsel. Hiermee komen we volgens het Dienstboek op het terrein van de roerende en onroerende goederen. Ook waar het in de traditie van de kerk gewoonte is geworden niet alleen mensen te zegenen, maar ook voorwerpen, huizen, kerken, vervoermiddelen, landerijen, wint het besef veld dat het in die gevallen ten diepste toch ook gaat om het welzijn van de mensen die in de betreffende huizen wonen, daar ter kerke gaan, zich veilig verplaatsen, aangewezen zijn op de oogst van het land. Stoffelijke zaken bedoelen in dat geval om geloof bij de ontvanger te bewerkstelligen en om die in relatie tot de Eeuwige te brengen. Een zegening zal in de regel niet een op zichzelf staand gebeuren zijn, maar liturgisch worden ingekaderd. Er zal een woordverkondiging plaatshebben – hoe summier ook -, waardoor de kans op een ongewenste interpretatie van het ritueel aanmerkelijk gereduceerd wordt. (p. 423).

Het Dienstboek stelt wel voor om de zegen in tal van situaties mee te delen: na de geboorte of adoptie van een kind, een reiszegen, een zegening van zieken, een huiszegen, een tafelzegen, het zegenen van voorwerpen voor de eredienst, zoals een doopvont of avondmaalstafel, maar ook een orgel of piano. Ook ramen met een speciale afbeelding kunnen gezegend worden. Hoe moeten we hierover denken?

Joodse benadering

In het boek *Our Father Abraham: Jewish Roots of the Christian Faith* geeft M.R. Wilson aan, dat de Israëlieten niet de noodzaak zagen om voedsel, drinken of andere materiële dingen te zegenen. In het gebed waren zij gericht op het zegenen (= prijzen) van God, de Schepper en Gever. Zo staat er in Deuteronomium 8:10 'Wanneer u gegeten zult hebben en verzadigd zijn, zo zult u de HEERE, uw God, loven over dat goede land, dat Hij u zal hebben gegeven'. De zegenspreuk (*berakah*) brengt geen heiligheid aan het voorwerp zelf. Men geeft dank aan God en getuigen dat de aarde van Hem is en dat wij slechts gebruikers zijn. Zo zegt men in de joodse traditie bijvoorbeeld voor de maaltijd 'Gezegend zijt Gij, Heere onze God, Koning van het heelal, die het brood voortbrengt uit de aarde'. De Israëlieten zouden nooit gedacht hebben hun eten te zegenen. Het is door het Griekse denken opgekomen dat gewone dingen gezegend moeten worden. Daarom is het ook niet juist dat in de oudere bijbelvertalingen staat dat Jezus het brood bij de wonderbare spijzigingen zegende (zo ook nog het Dienstboek, p. 408). Hij zegent wel kinderen, maar spreekt bij het brood de *berakah* uit, de lofverheffing tot God, ook wel dankzegging genoemd. Zo is het ook beter om bij de bediening van het heilig avondmaal te spreken over 'de drinkbeker van de dankzegging, waarover / waarbij wij de dankzegging uitspreken' dan over 'dankzeggende zegenen' en daarbij een zegenend gebaar maken.

Halfslachtig

Het valt mij op, dat in het Dienstboek staat, zoals reeds geciteerd is, dat het besef veld wint dat bij het zegenen van voorwerpen het toch ten diepste gaat om het welzijn van de mensen. Het is jammer dat men die lijn niet consequenter heeft doorgetrokken. Nu is een zekere halfslachtigheid te bespeuren. Bij het in gebruik nemen van klokken en muziekinstrumenten worden deze zaken gezegend, maar bij de ingebruikname van avondmaalsgerei staat in het gebed 'zegen uw gemeente', en bij liturgische kleding 'zegen onze voorganger / cantorij'. Niet de antipendia (kleden voor preekstoel/tafel) of kunstwerken worden gezegend, maar wel er kan wel gevraagd worden 'zegen dit raam'.

Hoe zit het met de genoemde teksten uit het Oude Testament? Daar worden veld, akkers, gewas en huis direct betrokken op de mens. Er wordt geen zegen uitgesproken waardoor die onroerende goederen op zichzelf 'gezegend' zijn, maar de mens die leeft voor Gods aangezicht ervaart in werk en woning Gods genadige nabijheid.

Heiliging

Het is opvallend dat de tabernakel na de bouw niet ingezegend wordt. Hij wordt wel op een speciale manier in gebruik genomen: door zalving en heiliging (Ex. 40). Het woord heiliging wordt ook genoemd bij de ingebruikname van de tempel (1Kon. 8:64). In beide gevallen worden ook veel offers gebracht. Misschien dat diverse lezers zich afvragen wat het verschil is tussen heiligen en zegenen. Heiligen is het afzonderen van het gewone, profane gebruik en toewijden aan God. Hij heeft er voortaan de beschikking over, en niet wij. Dat blijkt ook wel als zonen van Aäron verkeerd vuur brengen: het gevolg is dat zij sterven (Lev. 10). Gods aanwezigheid en heiligheid bepalen voortaan de eredienst, en de uitwerking ervan is bepalend voor mensen. Dat geldt zowel de barmhartigheid als de toorn van God, Zijn zegen en vloek.

Het is mijn overtuiging dat het beter is een kerkgebouw en liturgische voorwerpen te heiligen, toe te wijden aan God, dan ze te zegenen. Het gevaar bij 'zegenen' is, dat wij menen over Gods kracht te kunnen beschikken en uitsluitend positieve dingen zeggen, terwijl bij heiligen doorklinkt dat God heilig is en met ons kan handelen naar Zijn goeddunken. Natuurlijk mogen we bidden om Gods zegen, maar die is niet los verkrijgbaar. Het Dienstboek spreekt ook wel over heiliging (p. 535), maar werkt deze gedachte niet voldoende uit.

De Waarheidsvriend 27 jan. 2005, pag. 57-58

De zegen in het Dienstboek (2)

Zegen en vloek – wie zegent wie?

Jongeren staan in een kring, houden elkaars hand vast en zingen elkaar toe 'Ik zegen jou in Jezus' Naam' (Evangelische Liedbundel 444). Mogen ze dat doen, of is het zegenen voorbehouden aan predikanten? Voordat we daarop ingaan, is het van belang eerst stil te staan bij de tegenstelling tussen zegen en vloek.

Zegen en vloek

Volgens het Dienstboek worden in Deuteronomium 28:1-14 zegeningen, verbonden met het naleven van de geboden, breed uitgemeten. In dit bijbelboek stuiten we op de gedachte dat gezegend zijn verplichtingen schept. Indien Israël de geboden niet onderhoudt en andere

goden naloopt, roept het volk de vloek over zich af. Vloeken is een blokkade opwerpen op de weg naar Gods toekomst, de komst van het Rijk in de weg staan. Een vloek is datgene waarop geen zegen rust, wat strijdig is met Gods bedoelingen om te komen tot een wereld van vrede in gerechtigheid. Terwijl de zegen solidariteit bewerkt, brengt de vloek scheiding en vervreemding teweeg. Zegen en vloek zijn het grote thema van de Bileamgeschiedenis (p. 410).

Als beoordeling wil ik opmerken dat in deze weergave diverse zaken door elkaar lopen. Het is beter om te onderscheiden tussen zegen en vloek die consequenties zijn van het verbond enerzijds en verwensingen / vervloekingen anderzijds. In het eerste geval roept Israël door ongehoorzaamheid aan God de vloek over zich af. In plaats van vruchtbaarheid komt er onvruchtbaarheid en in plaats van overwinning nederlaag. Het is mij niet helemaal duidelijk waarom het Dienstboek spreekt over 'strijdig is met Gods bedoelingen om te komen tot een wereld van vrede in gerechtigheid'. Immers, het lijkt alsof Israël hier als model voor heel de wereld staat, terwijl in Deuteronomium de zegen over Israël tegelijkertijd inhoudt dat de Kanaänieten gestraft worden (Deut. 7). Het is dus niet juist als in het Dienstboek staat 'Steeds wanneer in de Schriften gesproken wordt over de zegen die Israël wordt toegezegd, klinkt door dat ook de volkeren in die zegen zullen delen'. Dat geldt wel in Genesis 12:3 en nog meer plaatsen, maar niet overal. Een vloek is geen blokkade, maar een oordeel. Vervolgens: Bileam is gehuurd om een vervloeking uit te spreken over Israël (zwarte magie), in de naam van bepaalde goden, maar de HEERE grijpt in en dwingt hem het volk te zegenen. Maar dat is een zegen en vloek van een andere categorie dan de consequenties van het verbond.

Hier komt een essentieel onderwerp naar voren. Wij kunnen niet zegenen wanneer iemand onder Gods toorn of vloek ligt, alsof wij dat ongedaan zouden kunnen maken. En omgekeerd, hoe zouden wij, als Bileam, een vloek kunnen uitspreken over iemand die door God gezegend is? (Dat laatste ervaren in onze dagen ook allerlei satanisten, die bevreesd zijn over wedergeboren christenen een vloek uit te spreken.)

Mensen kunnen 'eindeloos zegenen', maar het is God die de zegen kan geven. Wil Hij die ook geven? Dat is zeker het geval als mensen aan Hem toegewijd zijn en gehoorzamen. Dat heeft alles te maken met wat in het vorige artikel 'heiligen' is genoemd. Daarmee is het de HEERE die bepaalt wat er gebeurt. Door slechts te spreken over onze daden van zegenen, wanneer en hoe we dat kunnen doen, lopen we het gevaar ons niet langer onder Gods normen te stellen. Het meest schrijnend komt dat tot uiting in de 'Orden voor de zegening van andere levensverbintenissen' en 'Elementen voor een trouwviering van een christen en een niet-christen' (pp. 795vv.). De zegen is toch niet los verkrijgbaar? Als we ons niet stellen onder het gezag van het gehele Woord van God behoeven we niet te rekenen op Gods zegen, maar kan Hij Zijn toorn of vloek over ons en onze gemeente doen neerkomen. Ik vind het heel goed dat het Dienstboek het lang verwaarloosde thema 'zegen' veel aandacht geeft, maar beseffen wij wel hoe heilig dit onderwerp is? Twee zoons van Aäron sterven wanneer zij verkeerd vuur in de tabernakel brengen (Lev.10), en hetzelfde gebeurt met Ananias en Saffira (Hand. 5). De gemeente van Korinthe krijgt met ziekte en sterfgevallen te maken (1 Kor. 11) en de zeven gemeenten van Klein-Azië kunnen ook niet zomaar hun gang gaan (Openb. 2-3). Onze daden hebben consequenties, en kunnen zegen en vloek te weeg brengen (In de *Studiebijbel OT*, deel 1 staat een excurs over 'zegenen', in deel 2 komt een excurs over 'zegen en vloek', waarin deze zaken verder uitgewerkt worden.)

Om soortgelijke redenen zou het ook goed zijn als het Dienstboek zou ingaan op de methode van de Therapeutic Touch, die nu kritiekloos genoemd wordt. Staat zegenen hiermee en met Touch for Health op één lijn? Bij zegen en handoplegging moeten we mijns inziens

kritisch nagaan welke krachten overgedragen worden, omdat ook occulte belasting overdraagbaar is.

Wanneer zegenen

Volgens het Dienstboek kan een ernstige ziekte aanleiding zijn tot het uitspreken van een zegen. Ook wanneer iemand op sterven ligt, is een afscheidszegen waarmee de stervende wordt toevertrouwd aan Gods genade een zinvol gebeuren. In het verleden werd mensen die een grote reis gingen maken een reiszegen meegegeven. Ook kan een zegen op zijn plaats zijn bij uitzending naar een bijzondere werksituatie of aanvaarding van een bijzonder ambt. Met name onder Surinamers is het gebruik een geestelijke uit te nodigen voor een huiszegen wanneer men een nieuwe woning betreft. De viering van een verjaardag op kroonjaren zal evenmin zonder een zegening voorbijgaan (p. 421).

Wie zegent wie?

Het Dienstboek stelt vanuit de gedachte van het priesterschap van alle gedoopten, dat het verlenen van de zegen geen voorrecht is van geordineerde voorgangers. In principe is iedereen geroepen medemensen en de schepping als geheel tot zegen te zijn. Soms kan het geboden zijn dit te expliciteren in het uitspreken van een zegen. Zoals aan de hand van oudtestamentische teksten, maar ook met tal van voorbeelden uit de traditie van het joodse geloofsleven geïllustreerd kan worden, maken zegeningen ook deel uit van rituelen in huiselijke kring. Het uitspreken van een zegenwens bij een ontmoeting of een afscheid, het zegenen van de sjabbat of de zegen die op een sterfbed wordt uitgesproken over nabestaanden laten dat zien. In het christendom zijn vele van dergelijke gebruiken bewaard en nieuwe ontstaan. Soms wordt een kind door zijn moeder of vader 's avonds na het avondgebed gezegend. In dit verband kan ook gewezen worden op de ochtend- en avondzegen van Luther.

Wie er in een zegenviering voorgaat, is mede afhankelijk van de plaats waar de dienst gehouden wordt. Waar ter wille van de goede orde de bediening van het openbare ambt van woord en sacrament is toevertrouwd aan predikanten, namelijk wanneer de gemeente samenkomt en de woordverkondiging respectievelijk de viering van de sacramenten een publiekelijk karakter heeft, wordt de ambtshandeling van het zegenen uitsluitend door een predikant verricht (p. 421). Bij persoonlijke boete mag elke gedoopte zegenen. Bij een gezamenlijke boetedienst: predikant, kerkelijk werker. Dankzegging en zegen na de geboorte of adoptie van een kind: in de eredienst een predikant, thuis predikant, ouderling of kerkelijk werker. Reiszegen: in de eredienst een predikant, thuis predikant, ouderling of kerkelijke werker (ook huisgenoten kunnen hier de zegenhandeling verrichten). Zegening en zalving van zieken: in de eredienst predikant of kerkelijk werker; thuis predikant, ouderling of kerkelijk werker. Huiszegen: predikant, ouderling of kerkelijk werker (ook de bewoners kunnen hier de zegenhandeling verrichten). Tafelzegen: elke aanwezige. Ingebruikneming van kerkgebouwen: predikant. Trouwviering: predikant (p. 422v.).

Beoordeling

Het is verheugend dat het Dienstboek een goede opsomming geeft van wat iemand doen mag, omdat daarover veel onkunde en verwarring bestaat. Grotendeels ben ik het ook wel eens met de aanwijzingen, ook ten aanzien van de ouderlingen en kerkelijk werkers, maar het valt mij op dat er geen afgrenzing plaats vindt naar de personen die de zegen uitspreken. Kan en mag iedere gedoopte zegenen? Naar mijn overtuiging is de eerste voorwaarde een levende relatie met de Heere God. Immers, in Zijn Naam zegenen vereist toch een band met Hem, want hoe kunnen we anders met volmacht spreken? Ook is een heilige levenswandel nodig. Wij beschikken toch niet over de zegen? Wanneer we iets zeggen dat meer is dan een vrome wens,

moeten we wel weten dit vanuit Gods volmacht te doen. Een zegen uitspreken schept – terecht – verwachtingen bij degene die de zegen hoort. Laten wij oppassen geen verwachtingen te wekken die we niet waar kunnen maken. Daarom heb ik nogal dubbele gevoelens bij het zingen van het lied ‘Ik zegen jou in Jezus’ Naam’. Wanneer het echt uit overtuiging gezongen wordt, kan het goed zijn, maar hoe vaak gebeurt het niet dat we liederen te gemakkelijk meezingen? Zegenen kan alleen vanuit een houding van diepe afhankelijkheid en toewijding, met een heilig ontzag. Rituelen en symbolen kunnen verdiepend werken en heel belangrijk zijn, maar zonder geestelijke inhoud zijn het slechts lege vormen. In zo’n situatie verwerpt God de offers van Israël en wil Hij het getier van de liederen niet meer horen (Am. 5:22-23). Al het misbruik neemt echter niet weg dat er ook een goed gebruik mogelijk is. Dat is zelfs onze opdracht: ‘Vergeldt niet kwaad voor kwaad, of schelden voor schelden, maar zegent daarentegen; wetende, dat gij daartoe geroepen zijt, opdat gij zegening zoudt beërven (1 Petr. 3:9).

De Waarheidsvriend 3 febr. 2005, pag. 74-75

De zegen in het Dienstboek (3, slot)

Zegen, handoplegging en ziekenzalving

Nadat in de eerste twee artikelen de zegen meer in algemene zin is behandeld, volgt nu een weergave en beoordeling van het Dienstboek ten aanzien van de zegen in de vorm van handoplegging en ziekenzalving.

Handoplegging

Laten wij eerst het Dienstboek aan het woord laten: In de zegentraditie van OT en NT kent de handeling van de zegen twee vormen. In het geval er meerdere mensen gezegend worden, is sprake van het opheffen van de handen (Lev. 9:22; Luk. 24:50). Bij het zegenen van enkelingen vindt een handoplegging plaats (Mark. 10:16). Hebr. 6:1-3 (‘het fundament ... van de oplegging van de handen’) laat duidelijk uitkomen dat het opleggen van de handen niet als een bijkomstigheid mag worden beschouwd. Blijkbaar behoort de leer van de oplegging van de handen tot een onmisbaar onderdeel van het onderricht aangaande Christus.

De handoplegging in het NT komt in vier verschillende situaties voor: 1) bij de zegening van kinderen, 2) bij genezingen, 3) bij het verlenen van de gave van de Geest, en 4) bij de bevestiging van ambtsdragers. (Als tekst wordt bij dit laatste aspect ook 1 Timotheüs 4:12 genoemd, maar dit moet zijn: vers 14.) De conclusie luidt: ‘Het opleggen van de handen draagt effectief bij aan de werking van de zegening’ (p. 417).

Als opmerking kan ik hierbij maken, dat in onze reformatorische traditie de eerste drie nieuwtestamentische zaken onderbelicht zijn geraakt en het vierde punt slechts bij de bevestiging van predikanten toegepast wordt. De laatste tijd wordt de handoplegging in toenemende mate gedaan bij de bevestiging van ouderlingen en diakenen en bij het afleggen van geloofsbelijdenis, als een bevestiging en toerusting in het ambt aller gelovigen. Ds. M. van Campen heeft reeds in 1995 in *De Waarheidsvriend* hiervoor aandacht gevraagd (pp. 282vv.) Opvallend genoeg brengen wij de zegening onder handoplegging wel bij een huwelijk in praktijk, terwijl die gewoonte zo niet genoemd wordt in de Bijbel. Op dit gebied is het zeker de moeite waard onze historisch gegroeide tradities eens nader te bezien.

Ziekenzalving, maar geen exorcisme

Ik acht het een winst dat het Dienstboek een uitgebreide behandeling geeft van het onderwerp 'zegen'. Ook is het voor het eerst in onze liturgische traditie dat een behandeling van de ziekenzalving plaats vindt en er voorbeelden gegeven worden van liturgieën bij deze plechtigheid. Maar nadenkend over de opzet van dit deel, valt het op dat de ziekenzalving ondergebracht wordt bij de afdeling 'zegeningen'. Dit kan zeker vanwege het begeleidende gebed onder handoplegging (zie onder), maar het was ook mogelijk geweest een aparte afdeling te maken met als opschrift 'Dienst van genezing'. In het verleden heeft de Hervormde Raad voor Kerk en Ziekenzorg hierover een waardevol rapport laten verschijnen (1959). In dat geval zou ook ingegaan kunnen worden op genezingsdiensten en op het verschijnsel van occulte belasting. Is het mogelijk en wenselijk mensen te bevrijden van occulte, duivelse invloeden? Hoe kunnen gemeenten het best hiermee omgaan? Naar mijn overtuiging valt hier veel te leren van de vroegchristelijke kerk. Helaas blijven deze onderwerpen nog buiten beschouwing.

Symboliek van de ziekenzalving

In de toelichting in het Dienstboek (pp. 454vv.) staan de volgende overwegingen: De oliezalving die huid en lichaam doortrekt, symboliseert in het bijzonder de helende werking van de Geest, die zijn intrek neemt in de zieke mens. De ziekenzalving is een bijbelse rite die op het gebed van het geloof heil en heling bemiddelt aan de zieke mens. Zij is niet pas bedoeld voor stervenden, maar voor zieken, mensen die heil en heling nodig hebben voor heel hun bestaan. Omdat in de tekst van Jakobus ook sprake is van het belijden van zonden tegenover elkaar (5:16), kan een biechtgesprek wenselijk zijn. De zalving is geen losse, mechanische handeling, maar wordt verricht in nauw verband met het gebed van het geloof. En zij is gericht op de hele mens. De ziekenzalving is dus geen veredelde vorm van medicinaal gebruik. Zoals de olie een zegen is voor huid en lichaam, zo is de ziekenzalving een teken van Christus' heilsgave: de gave van de Geest tot heling van de hele zieke mens naar geest, ziel en lichaam.

Gebed over de zieke

In Jakobus 5:14 bidden de oudsten niet voor de zieke, maar spreken een gebed uit over (!) de zieke. Reeds in vroegchristelijke tijd is dit opgevat als een gebed onder handoplegging. Een parallel kan gevonden worden in de ziekenzalving uit Markus 6:13 respectievelijk 16:18, waar wel expliciet gesproken wordt van een handoplegging. Het gebed treedt niet in concurrentie met de olie, maar voert de helende werking op God terug. Daarmee wordt het risico van een magisch misbruik van de zalving geminimaliseerd. De verbinding van olie, handoplegging en gebed wijzen in de richting van een holistisch verstaan van de zegening, waarbij medische en godsdienstige aspecten niet volledig te scheiden zijn, maar elkaar aanvullen en versterken.

Het Dienstboek geeft aan dat de handoplegging niet alleen een helende betekenis heeft met het oog op de gezondheid, maar ook een heilzame werking in de verhouding tot God, in zoverre daarmee het vertrouwen gesterkt wordt dat God heil teweeg kan brengen ook wanneer Hij geen genezing schenkt. Hij kan tijdens het leven van een zieke genezing brengen, maar ook de kracht geven om de ziekte te dragen. Hij kan een einde maken aan het lijden, de dood overwinnen en het leven tot voleindiging brengen. Daarom blijft de handoplegging naast zijn helende werking ook het karakter dragen van een zegening. Voor degene die gezegend wordt, houdt het een bevestiging in te behoren tot het Rijk van God, onafhankelijk van de vraag of in de gezondheidstoestand een verbetering intreedt of niet.

Van de zalving met olie in de letterlijke betekenis dient de zalving in overdrachtelijke zin onderscheiden te worden. Het verband wordt aan het eind van de tweede eeuw gelegd door Tertullianus: Daarom heten wij dus christenen, omdat wij met Gods olie gezalfd zijn. Het verband tussen zalving en het ontvangen van de Geest wordt al in het OT gelegd en komt ook in het NT voor (p. 420).

Zieken en stervenden vinden vrede, worden bemoedigd en getroost om ook dit stuk van hun levensweg te gaan in het geloof dat God met hen meegaat. Ook hier geldt dat zieken vaak niet meer bereikbaar zijn voor woorden. Het moet kort en krachtig. Lichamelijke aanraking reageert op andere, diepere lagen in de mens. De zegen reikt verder, wijst verder, komt tot vervulling in het eeuwige leven en in de zegening van God: soli Deo gloria (p. 425).

Waardering

Het is een waardevolle en evenwichtige toelichting die zo gegeven wordt, waarbij allerlei eenzijdigheden vermeden worden. Met name dat God bepaalt hoe iemand gezegend wordt, en dat niet iedereen lichamelijk geneest. Ook staan er historische ontwikkelingen vermeld. Vanuit de zaken die in het eerste artikel van deze serie staan, wil ik aangeven wel enige moeite te hebben met de zegening van olie. Het is waar dat in de vroegchristelijke traditie op den duur de olie gezegend werd, maar het lijkt mij dat hier Griekse invloed aanwezig is. Gezegende olie werd meegegeven aan mensen voor gebruik buiten de kerk. Maar in de Brief van Jakobus is het aannemelijk dat gewone olie uit het huishouden gebruikt werd. De olie is een symbool van het helende werk van Gods Geest: het heil naar lichaam en ziel. Die olie behoeft evenmin als doopwater gezegend te worden. In de vierde druk van mijn boek *Vergeving en genezing: ziekenzalving in de christelijke gemeente* (2004), heb ik een extra hoofdstuk toegevoegd, waar ingegaan wordt op recente ontwikkelingen en ook dit aspect aandacht krijgt.

Onze gemeenten

Het is voor ambtsdragers mogelijk de genoemde zaken te laten voor wat ze zijn en zich te houden aan eigen tradities. Maar in toenemende mate worden wij geconfronteerd met vragen uit de gemeente, ook op het gebied van zegenen en ziekenzalving. Wat is het dan goed om met elkaar een bijbelse bezinning over deze zaken te hebben. Het is mijn eigen ervaring, maar ook die van tal van ambtsdragers in onze gemeenten, dat het heel opbouwend is om als kerkenraden aparte vergaderingen te hebben ter bezinning op belangrijke, bijbelse onderwerpen. Het is niet nodig dat iedereen hierover precies hetzelfde denkt. Maar er zijn legitieme vragen die vanuit de Bijbel en vanuit twintig eeuwen kerkgeschiedenis gesteld kunnen worden. Wat antwoorden wij als gemeenteleden zich beroepen op het Sola Scriptura? Door middel van het Dienstboek hebben gemeenteleden nu een extra legitimatie om te vragen hoe kerkenraden tegenover de zegeningen en de ziekenzalving staan. Tevens is het zo dat de kerkenraden en gemeenten nu meer dan ooit kerkordelijk de gelegenheid hebben hun eigen beleid vast te stellen in een beleidsplan. Het is mijn advies om daarin ook het Dienstboek te betrekken (in dit deel staat trouwens ook de hertaling van de onder ons gebruikelijke formulieren).

Evaluatie

Uit het opgenomen schrijven van de generale synode blijkt dat afzonderlijke onderdelen die eerder gepubliceerd zijn, zijn herzien. Tevens staat er dat kanttekeningen, opmerkingen en voorstellen voor herziening kunnen worden toegezonden aan het secretariaat van de generale synode, ter attentie van de Redactie Dienstboek (adres: postbus 8504, 3503 RM Utrecht). Laten wij volop gebruik maken van deze mogelijkheid, voordat een meer definitieve versie

vastgesteld wordt. Dat betekent bij voorkeur niet slechts kritiek, maar ook suggesties ter verbetering en aanvulling. Het DIENSTBOEK – een proeve, deel II, bevat 1024 pagina's en is uitgegeven bij Boekencentrum te Zoetermeer.